

Příloha 3

Možnosti využití dat ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) pro analýzy trhů práce

Autoři:

**Ing. Lubor Tvrdý
Doc.Dr.Ing. Jiří Horák**

Obsah:

1 Popis SLDB.....	2
2 Struktura výsledků SLDB 2001	2
2.1 Struktura obyvatelstva.....	2
2.2 Dojíždění a vyjíždění do zaměstnání podle obce vyjížděky a obce dojížděky.....	3
3 Využití dat ze SLDB	4
3.1 Vzdělanostní struktura obyvatelstva.	4
3.2 Struktura obyvatelstva dle ekonomické aktivity	5
3.3 Struktura zaměstnanosti dle odvětví.	5
3.4 Analýza prostorové mobility.....	5
4 Závěr.....	12
Literatura	12

1 Popis SLDB

Sčítání lidu zjišťuje údaje o stavu obyvatelstva k určitému okamžiku. Jedná se o vyčerpávající, tedy úplné šetření na celém území státu, které se provádí v desetileté periodě. Data jsou publikována od prostorové úrovně základních sídelních jednotek (ZSJ), které tvoří elementární prvky sídelní struktury, a pokrývají beze zbytku celé osídlení.

ZSJ se ve vybraných obcích městského charakteru nazývají urbanistické obvody a jsou charakterizovány shodným funkčním využitím většiny objektů, příp. dalším jednotčím znakem; jejich soubory vyplňují beze zbytku plochy všech katastrálních území příslušného města. V ostatních obcích se ZSJ nazývají sídelní lokality a zahrnují pouze zastavěné části katastrálního území. Jsou tvořeny samostatným seskupením obytných objektů včetně území upraveného pro potřeby sídla a jsou vzájemně odděleny buď nezastavěnou plochou nebo hranicí katastrálního území.

Jelikož se jedná o úplné šetření dostáváme tímto jedinečná data za osoby s trvalým a dlouhodobým pobytem v dané ZSJ. Na rozdíl od VŠPS, kde je již problém s velikostí výběru na úrovni okresů, jsou tyto údaje zcela reprezentativní i na této nejnižší prostorové úrovni.

SLDB 2001

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 se uskutečnilo k 1. březnu 2001. Rozhodujícím okamžikem byl stav o půlnoci z 28. února na 1. března 2001. Sčítání se vztahovalo na každou fyzickou osobu, která v tuto dobu měla na území České republiky trvalý nebo dlouhodobý pobyt, i na každou další přítomnou osobu na tomto území.

Srovnatelnost výsledků SLDB 2001 a 1991

Ve výsledcích sčítání 2001 jsou do celkového počtu obyvatel (v souladu s mezinárodními doporučeními) zahrnuti i cizinci s dlouhodobým pobytem.

Do roku 1991 byly do počtu ekonomicky aktivních zahrnovány i ženy na tzv. další mateřské dovolené (do 3 let věku dítěte) a osoby pobírající rodičovský příspěvek, pokud trval jejich pracovní poměr; v roce 2001 však jen ženy na mateřské dovolené v trvání 28 resp. 37 týdnů. Ostatní (tj. ženy na další mateřské dovolené a osoby pobírající rodičovský příspěvek) jsou zahrnuti do osob ekonomicky neaktivních.

2 Struktura výsledků SLDB 2001

K dnešnímu datu tj. 13. červnu 2003 jsou k dispozici pouze údaje o struktuře obyvatelstva dle jednotlivých znaků od prostorové úrovně ZSJ. Na podzim roku 2003 by rovněž měly být zveřejněny údaje o pohybu obyvatelstva za zaměstnáním a vzděláním dle obce vyjížděky a obce dojížděky. Tato informace pochází od Ing. Josefa Škrabala¹ z odboru populačních cenů, ČSÚ.

2.1 Struktura obyvatelstva

Základní výsledky o struktuře obyvatelstva jsou veřejně přístupné na [www stránkách ČSÚ](http://www.czso.cz). Konkrétní informace o jednotlivých obcích najdete na [www](http://www.czso.cz) adrese: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zakladni_udaje_o_obcich. Pro analýzy trhu práce jsou nejdůležitější tabulky:

- Tab. 3 - Obyvatelstvo podle stupně vzdělání.
- Tab. 6 - Obyvatelstvo podle ekonomické aktivity.
- Tab. 7 - Ekonomicky aktivní podle odvětví.
- Tab. 8 - Vyjíždějící do zaměstnání a škol.

Údaje v těchto tabulkách mohou posloužit k základní analýze za jednotlivé obce. Neobsahují však podrobnější členění dle věku a pohlaví a době dojíždění. Ty je možno zakoupit na krajské reprezentaci ČSÚ. Pro analýzu trhu práce lze především využít následující tabulky:

- Tab. 112 - Obyvatelstvo podle pohlaví a podle věku, rodinného stavu a nejvyššího ukončeného vzdělání.
 - Kategorie u vzdělání:
 - bez vzdělání;

¹ Kontakt: Ing. Josef Škrabal, tel.: 241 019 175, e-mail: skrabal@gw.czso.cz

- vzdělání - základní a neukončené;
- vzdělání - vyuč. a střední odborné bez maturity;
- vzdělání - úplné střední s maturitou;
- vzdělání - vyšší odborné a nástavbové;
- vzdělání - vysokoškolské a z toho bakalářské.
- Tab. 113 - Obyvatelstvo podle pohlaví a podle ekonomické aktivity a odvětví.
 - Ekonomicky aktivní podle odvětví:
 - zemědělství, lesnictví, rybolov;
 - průmysl;
 - stavebnictví;
 - obchod, opravy motor. vozidel a spotřebního zboží;
 - pohostinství a ubytování;
 - doprava, pošty a telekomunikace;
 - peněžnictví a pojišťovnictví;
 - činnost v oblasti nemovitostí, služ. pro podniky, výzkum;
 - veřejná správa, obrana, soc. zabezpečení;
 - školství, zdravotnictví, veterinářství a sociální činnost;
 - ostatní veřejné a osobní služby.
- Tab. 114 - Vyjíždějící do zaměstnání a škol dle pohlaví.
 - Prostorový rámec vyjížděky (v rámci obce, okresu, kraje).
 - Délka denní vyjížděky v kategoriích: do 14 min.; 15 až 29 min., 30 až 44 min., 45 až 59 min.; 60 min. a více.
- Tab. 115 - Obyvatelstvo ekonomicky aktivní podle postavení v zaměstnání a podle věku a pohlaví.
 - Kategorie u postavení v zaměstnání:
 - zaměstnanci;
 - zaměstnavatelé;
 - samostatně činní;
 - členové družstev;
 - ostatní a nezjištěné.

Jak lze vidět výše, kategorie v tabulkách jsou vymezeny velice hrubě, např. v členění ekonomicky aktivních dle odvětví není vymezeno ani dobývání nerostných surovin, které by indikovalo problémové obce při budoucím propouštění horníků. Zvláštní je, že tato kategorie byla uvedena v předběžných výsledcích, ale v konečných sestavách chybí!!! Rovněž členění dle postavení v zaměstnání je pro analýzy trhu práce zcela nevyhovující.

2.2 Dojíždění a vyjíždění do zaměstnání podle obce vyjížděky a obce dojížděky

Bohužel data o vyjížděce a dojížděce budou až na podzim roku 2003, proto vycházíme z tabulek ze SLDB 1991. Struktura tabulek byla následující:

- Tab. č. 702 - Bydlící obyvatelstvo vyjíždějící do zaměstnání, učení a školy podle pohlaví a věku a podle obce vyjížděky a obce dojížděky.
 - Ekonomicky aktivní:
 - pohlaví;
 - věk: 15-24, 25-29;30-34; 35-44;45-59;60 a více.
 - Žáci a studenti (z toho ZŠ, SOU).
- Tab. č. 703 - Bydlící obyvatelstvo vyjíždějící do zaměstnání, podle odvětví národního hospodářství, frekvence vyjížděky, času stráveného vyjížděkou a podle obce vyjížděky a obce dojížděky.
 - Odvětví:
 - zemědělství, lesnictví, rybolov;
 - průmysl;
 - stavebnictví;
 - doprava a spoje;
 - obchod a jiné činnosti;
 - sociální činnost;
 - služby a bytové hospodářství.
 - Délka vyjížděky do zaměstnání: do 14 min.; 15 až 29 min., 30 až 59 min.; 60 min. a více.
 - Frekvence - tzn. velikost denní vyjížděky.
- Tab. č. 704 - Bydlící obyvatelstvo dojíždějící do zaměstnání, učení a školy podle pohlaví a věku a podle obce dojížděky a obce vyjížděky: struktura je stejná jako u tab. č. 702.

- Tab. č. 705 - Bydlící obyvatelstvo dojíždějící do zaměstnání, podle odvětví národního hospodářství, frekvence dojížděky, času stráveného dojížděkou a podle obce dojížděky a obce vyjížděky: struktura je stejná jako u tab. č. 703.

3 Využití dat ze SLDB

Hlavní výhodou SLDB je, že z těchto výsledků lze provádět analýzy trhu práce na úrovni obcí o kterých máme jinak jen minimum informací, protože existují pouze dva další zdroje OKpráce a bilance obyvatelstva, která obsahuje demografické údaje.

3.1 Vzdělanostní struktura obyvatelstva.

Pokud potřebujeme provádět analýzu vzdělanostní struktury obyvatelstva, je SLDB jediným zdrojem potřebných dat na úrovni okresů a obcí. V následující tabulce je uvedena vzdělanostní struktura obcí v okrese Karviná.

Tab. č. 1: Vzdělanostní struktura obcí v okrese Karviná

Název obce	Podíl obyvatelstva staršího 15 dle stupně vzdělání				HVZ
	bez vzdělání a základní vz.	vyučení a stř. odborné bez mat.	úplné střední s mat. a vyšší odbor.	vysokoškolské	
Kategorie	K1	K2	K3	K4	
Těrlicko	23,11%	38,79%	25,29%	8,17%	-0,18%
Český Těšín	23,98%	37,71%	25,48%	8,59%	-0,24%
Havířov	24,79%	39,21%	22,50%	7,58%	-1,42%
Albrechtice	25,06%	40,94%	24,82%	5,88%	-2,14%
Dětmarovice	28,10%	36,82%	25,63%	5,91%	-2,85%
Rychvald	28,42%	37,76%	23,40%	6,78%	-2,95%
Petrovice u Karviné	28,32%	36,39%	25,95%	5,49%	-3,03%
Chotěbuz	27,69%	39,29%	24,85%	5,68%	-3,11%
Bohumín	30,39%	36,62%	22,74%	6,33%	-3,87%
Orlová	28,18%	41,43%	21,33%	4,88%	-4,19%
Dolní Lutyně	29,91%	38,71%	22,81%	5,55%	-4,19%
Petřvald	31,28%	36,95%	19,62%	6,59%	-4,47%
Horní Suchá	30,68%	39,57%	22,54%	5,70%	-4,55%
Karviná	30,01%	40,39%	20,70%	4,79%	-4,92%
Stonava	29,81%	40,65%	20,09%	4,79%	-4,92%
Doubrava	33,16%	40,57%	19,59%	3,38%	-6,87%
Okres Karviná	27,43%	39,26%	22,30%	6,36%	-2,98%
Česká republika	23,48%	37,96%	24,90%	8,89%	0,00%

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2001, Tab. 3,

Nejvyššího podílu ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva v okrese Karviná dosahuje skupina vyučení a střední odborné bez maturity (39,26%), za ní následuje skupina osob bez vzdělání nebo se základním vzděláním (27,43%). Naopak nejmenší podíl je ve skupině vysokoškolské (6,36%). V porovnání s Českou republikou je úroveň vzdělanosti v okrese Karviná výrazně nižší.

Hodnocení vzdělanostní struktury v obcích pomocí všech čtyř kategorií je velice obtížné. Na druhou stranu, pokud použijeme pouze jednu kategorii, může být toto hodnocení zkreslené. Proto je vhodné si vytvořit ukazatel, který nám agreguje kategorie. Je možné použít následující ukazatel hodnocení vzdělanosti (HVZ). Tento ukazatel se počítá pomocí odchylek od průměru České republiky. U kategorií K1 a K2 je hodnocení negativní tj. čím vyšší hodnota tím nižší hodnota HVZ a u kategorií K3 a K4 je tomu naopak:

$$HVZ = 0,4 * (\bar{OK1} - K1) + 0,1 * (\bar{OK2} - K2) + 0,1 * (K3 - \bar{OK3}) + 0,4 * (K4 - \bar{OK4})$$

kde $\bar{OK}$ označuje průměr u dané kategorie v České republice

Pokud použijeme HVZ, pak lze hodnotit, že nejhorší úroveň vzdělanosti je v obci Doubrava (-6,87%). Za ní z větším odstupem následují obce Stonava (-4,92%) a Karviná (-4,92%). Naopak nejlepší úroveň vzdělání je v obcích Těrlicko (-0,18%), Český Těšín (-0,24%) a Havířov (-1,42%). Bohužel ani v obcích s nejlepší úrovní vzdělanosti nedosahuje průměru České republiky, tzn., že HVZ by bylo nezáporné.

3.2 Struktura obyvatelstva dle ekonomické aktivity

U ekonomické aktivity (EA) lze analyzovat podíl pracujících důchodců, podíl žen na mateřské dovolené, struktura uchazečů. V tab. č. 115 je rovněž uvedena EA a počet uchazečů ve věkových kategoriích (15-24, 25-29;30-34; 35-44;45-59;60-64, 65 a více) a dle pohlaví. Jelikož máme EA ve této velice podrobné struktuře, dá se vypočítat míra nezaměstnanosti v těchto skupinách v jednotlivých obcích příp. za okres jako celek. V tab. č. 2 je možné porovnat údaje s OKpráce a data ze SLDB. Míra nezaměstnanosti ze SLDB u okresu Karviná je nižší než vykazuje OKpráce. Je to způsobené především tím, že ekonomicky aktivní obyvatelstvo je v OKpráci podhodnoceno, např. v obcích v okrese Karviná tvoří jejich podíl asi 97% v porovnání k SLDB.

Tab. č. 2: Porovnání míry nezaměstnanosti v okrese Karviná

Obec	Míra nezaměstnanosti			Ekonomicky aktivní			Uchazeči		
	OKpráce	SLDB	Rozdíl	OKpráce	SLDB	OKpr./ SLDB	OKpráce	SLDB	OKpr./ SLDB
Petřvald	20,4	19,4	1,0	3 024	3 078	0,98	616	597	1,03
Karviná	21,4	20,4	1,0	30 788	31 798	0,97	6 603	6 488	1,02
Orlová	21,5	20,5	1,0	17 206	17 621	0,98	3 698	3 617	1,02
Dětmarovice	15	14,1	0,9	1 764	1 802	0,98	264	254	1,04
Doubrava	18,9	18,1	0,8	766	803	0,95	145	145	1,00
Horní Suchá	21,3	20,5	0,8	2 043	2 071	0,99	436	425	1,03
Český Těšín	18,3	17,7	0,6	12 894	13 231	0,97	2 357	2 347	1,00
Petrovice u Karviné	13,3	12,7	0,6	2 304	2 339	0,99	306	298	1,03
Albrechtice	14,5	14,1	0,4	1 966	2 017	0,97	285	284	1,00
Bohumín	17,7	17,4	0,3	11 464	11 808	0,97	2 024	2 056	0,98
Dolní Lutyně	13,5	13,2	0,3	2 255	2 295	0,98	304	304	1,00
Rychvald	15,9	16	-0,1	3 141	3 217	0,98	500	515	0,97
Stonava	14,3	14,6	-0,3	775	822	0,94	111	120	0,93
Těrlícko	12,9	13,3	-0,4	1 890	1 967	0,96	243	261	0,93
Havířov	18,4	18,9	-0,5	40 082	40 986	0,98	7 370	7 737	0,95
Chotěbuz	12,4	13,3	-0,9	437	452	0,97	54	60	0,90
Okres Karviná	12,4	13,3	-0,9	132 799	136 307	0,97	25 316	25 508	0,99

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 1.3. 2001, Tab. 6,
OKpráce údaj k 28.2.2001

3.3 Struktura zaměstnanosti dle odvětví

Jak už bylo uvedeno výše, členění odvětví je velice hrubé, přesto je vhodné provádět analýzu struktury zaměstnanosti. Poněvadž z těchto údajů můžeme získat jinak nedostupné informace o zaměstnanosti na úrovni obcí. Rovněž je v těchto datech zachycena relativně nedostupná zaměstnanost v sektoru služeb, kterému je věnována v posledních letech velká pozornost.

3.4 Analýza prostorové mobility

Následující podkapitola je věnována analýze dojíždění do zaměstnání a vymezení spádových oblastí. Jelikož tento typ analýz je pro ÚP velice potřebný, bude tomuto tématu věnována větší pozornost. Jak už bylo výše řečeno, údaje o dojíždění a vyjíždění do zaměstnání podle obce vyjížděky a obce dojížděky (tab. č. 702 až č. 704) budou k dispozici až na podzim. Z tohoto důvodu jsou některé příklady vztaženy ke SLDB 1991.

Dojížděka za prací je nečastěji definována jako proces, při němž pracovník pravidelně překračuje hranice obce bez ohledu na vzdálenost pracoviště od bydliště. Při zkoumání dojížděkových a vyjížděkových proudů se výrazně uplatňuje vliv administrativní struktury území. Po roce 1991 nastala výraznější přeměna této struktury, u některých obcí dochází ke slučování, ale především je trend k osamostatňování obcí. Např. v Moravskoslezském kraji od roku 1992 do roku 2001 vzniklo 20 obcí a zanikly dvě obce. Tento vliv se při analýze projevuje tak, že jsou statisticky zaznamenány dojížděkové proudy, které sice existovaly už dříve, ale byly realizovány pouze v rámci obce. V našem případě budeme analyzovat okres Karviná ve kterém k 1.1.1998 od Českého Těšína odloučila obec Chotěbuz.

Dále je zapotřebí upozornit, že ve SLDB 2001 je v celkové vyjížděce za obec zahrnuta i vyjížděka v rámci obce např. v Havířově ze 33 249 zaměstnaných je vyjíždějících za prací 30 884, proto je nutné

odečíst velikost vyjížd'ky v rámci obce, pak dostaneme velikost vyjížd'ky 18 121 osob. Tento údaj je již porovnatelný s údajem z roku 1991.

Pokud se při vymezování spádových oblastí zohledňuje pouze dojížd'ka za prací k jednomu středisku nebo ze všech vycházejících proudů z obce je brán v úvahu pouze proud nejsilnější, dochází k opominutí ostatních prostorových proudů a tím může být narušena logika spádových center. Protože na území se složitějšími prostorovými vazbami tímto způsobem mohou být vymezena některá spádová centra, resp. střediska dojíždění bez vlastního zázemí. (viz Prokop – Kovář, 1985).

Při analýze je tedy nutné vycházet z celé matice vyjížd'kových a dojížd'kových proudů. Většina proudů se odehrává v rámci okresu, případně jsou některé dojížd'kové proudy směřovány do krajské metropole či do několika větších měst v blízkosti hranic okresu. Tato skutečnost nám značně snižuje řád analyzované matice. Nyní se budeme věnovat podrobněji analýze vyjížd'ky.

Tab. č. 3: Výpočet relativní vyjížd'ky za prací v okrese Karviná v roce 2001

Název obce	EA	Nezaměst.	Míra nezaměst.	Zaměst. (Z)	Vyjížd'ka (V)	Míra vyjížd'ky (MV)		rozdíl V/Z-V/EA
						V/EA*100	V/Z*100	
Albrechtice	2 017	284	14,1	1 733	1 403	69,6	81,0	11,4
Bohumín	11 808	2 056	17,4	9 752	2 804	23,7	28,8	5,0
Český Těšín	13 683	2 407	17,6	11 276	5 203	38,0	46,1	8,1
Dětmarovice	1 802	254	14,1	1 548	1 087	60,3	70,2	9,9
Dolní Lutyně	2 295	304	13,2	1 991	1 667	72,6	83,7	11,1
Doubrava	803	145	18,1	658	470	58,5	71,4	12,9
Haviřov	40 986	7 737	18,9	33 249	18 121	44,2	54,5	10,3
Horní Suchá	2 071	425	20,5	1 646	1 227	59,2	74,5	15,3
Karviná	31 798	6 488	20,4	25 310	10 389	32,7	41,0	8,4
Orlová	17 621	3 617	20,5	14 004	8 439	47,9	60,3	12,4
Petrovice u Karviné	2 339	298	12,7	2 041	1 529	65,4	74,9	9,5
Petřvald	3 078	597	19,4	2 481	1 790	58,2	72,1	14,0
Rychvald	3 217	515	16,0	2 702	2 059	64,0	76,2	12,2
Stonava	822	120	14,6	702	322	39,2	45,9	6,7
Těrlicko	1 967	261	13,3	1 706	1 277	64,9	74,9	9,9
Okres Karviná	136 307	25 508	18,7	110 799	57 787	42,4	52,2	9,8

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 1.3. 2001, tab. č. 6 a tab. č. 8,

Při analýze vyjížd'ky za prací z obce se vychází nejen z jejich absolutních hodnot, ale také je nutné brát i její relativní vyjádření prostřednictvím míry vyjížd'ky. V minulých SLDB byla velikost vyjížd'ky relativizována podílem ekonomicky aktivního obyvatelstva bydlícího v obci (ukazatel EA). Dle mého názoru takto vypočtená míra vyjížd'ky výrazně podhodnocuje úroveň vyjížd'ky a to především v roce 2001. Důvodem je prudký nárůst podílu nezaměstnaných mezi ekonomicky aktivním obyvatelstvem v posledních deset letech. Proto doporučuji pro výpočet míry vyjížd'ky použít počet zaměstnaných bydlících v obci (Z). U obou postupů je nejmenší míra vyjížd'ky v Bohumíně (28,8% příp. 23,7%) a nejvyšší v Dolní Lutyni (83,7% příp. 72,6%). Rozdíl je však v úrovni míry vyjížd'ky, který se pohybuje od 5% u Bohumína do 15,3% v Horní Suché (viz tab. č. 3).

Tab. č. 4: Analýza struktury vyjížd'ky za prací v okrese Karviná v roce 2001

Název obce	Vyjíždějící (V)	Vyjíždějící denně		Vyjíždějící v rámci okresu		Míra nezam.
		Počet	v %	Počet	v %	
Albrechtice	1 403	1 261	89,9	1 160	82,7	14,1
Bohumín	2 804	1 890	67,4	721	25,7	17,4
Český Těšín	5 203	4 285	82,4	2 441	46,9	17,6
Dětmarovice	1 087	921	84,7	876	80,6	14,1
Dolní Lutyně	1 667	1 412	84,7	1 357	81,4	13,2
Doubrava	470	389	82,8	368	78,3	18,1
Haviřov	18 121	14 741	81,3	7 201	39,7	18,9
Horní Suchá	1 227	1 076	87,7	945	77,0	20,5
Karviná	10 389	6 211	59,8	4 992	48,1	20,4
Orlová	8 439	7 055	83,6	5 598	66,3	20,5
Petrovice u Karviné	1 529	1 153	75,4	1 211	79,2	12,7
Petřvald	1 790	1 601	89,4	914	51,1	19,4
Rychvald	2 059	1 847	89,7	1 000	48,6	16,0

Stonava	322	272	84,5	252	78,3	14,6
Těrlicko	1 277	1 145	89,7	889	69,6	13,3
Okres Karviná	57 787	45 259	78,3	29 925	51,8	18,7

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 1.3. 2001, tab. č. 6 a tab. č. 8

Jak je patrné z tab. č. 4 podíl denní vyjížďky za zaměstnáním dosahuje nejvyšších hodnot u Albrechtic (89,9%), dále následují obce Rychvald a Těrlicko (89,7%). Naopak u Bohumína je nejnižší hodnota (67,4%), která se významně odlišuje od hodnot u ostatních obcí. Při její interpretaci si musíme uvědomit, že v Bohumíně je nejnižší úroveň vyjížďky v celém okrese (viz předchozí odstavec).

I v relativně otevřeném okrese jako je Karviná tvoří podíl vyjíždění v rámci okrese 53,8 % z celkové vyjížďky. Rovněž i v tomto případě je nejnižší podíl u obce Bohumín (25,7%) a naopak nejvyšší u obce Albrechtice (82,7%). Pro srovnání v roce 1991 dosahovala vyjížďka v rámci okrese 65,5% a dalších 25,5% tvořil podíl vyjížďky do Ostravy, z čehož plyne, že jen 9% zaměstnaných vyjíždělo mimo okres a mimo Ostravu.

Pokud porovnáme míru vyjížďky v roce 1991 a v roce 2001 zjistíme, že na okresní úrovni nedošlo oproti očekávání k výrazným změnám, ale u jednotlivých obcí dochází k rozdílnému vývoji (viz tab. č. 5). Největší nárůst vyjížďky je u Horní Suché a Petřvaldu, u kterých je rovněž i vysoká míra nezaměstnanosti. Vyšší nárůst vyjížďky je také u Bohumína (9,6%) a města Karviná (9,4%). Naopak největší pokles je v Těrlicku (-7,2%) a v Havířově (-7,2%). Zarážející je, že u v Orlové, která se rovněž vyznačuje vysokou mírou nezaměstnanosti došlo k poklesu vyjížďky do zaměstnání a obdobným případem je i město Havířov.

U Petřvaldu došlo ve sledovaném období k nárůstu ekonomicky aktivního obyvatelstva bydlícího v obci o 103 lidí, ale počet zaměstnaných klesl o 403 osob, počet nezaměstnaných vzrostl o 2287 osob. Toto podporuje výše zmíněné tvrzení, že vhodnějším ukazatelem relativní vyjížďky je její podíl k počtu zaměstnaných bydlících v obci a nikoliv doposad užívaný počet ekonomicky aktivních bydlících v obci.

Tab. č. 5: Porovnání vyjížďky za práci v okrese Karviná v roce 1991 a 2001

Název obce	EA		Zaměstnaní		Vyjíždějící		Míra vyjížďky		Rozdíl	Míra nezam. 2001
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001		
Albrechtice	1 818	2 017	1 784	1 733	1 442	1 403	80,8	81,0	0,1	14,1
Bohumín	12 369	11 808	12 026	9 752	2 305	2 804	19,2	28,8	9,6	17,4
Český Těšín	13 892	13 683	13 484	11 276	6 680	5 203	49,5	46,1	-3,4	17,6
Dětmárovice	1 684	1 802	1 657	1 548	1 196	1 087	72,2	70,2	-2,0	14,1
Dolní Lutyně	2 169	2 295	2 128	1 991	1 757	1 667	82,6	83,7	1,2	13,2
Doubrava	739	803	719	658	485	470	67,5	71,4	4,0	18,1
Havířov	44 386	40 986	42 991	33 249	25 492	18 121	59,3	54,5	-4,8	18,9
Horní Suchá	1 915	2 071	1 845	1 646	1 110	1 227	60,2	74,5	14,4	20,5
Karviná	35 079	31 798	33 817	25 310	10 700	10 389	31,6	41,0	9,4	20,4
Orlová	18 181	17 621	17 595	14 004	10 781	8 439	61,3	60,3	-1,0	20,5
Petrovice u Kar.	2 003	2 339	1 940	2 041	1 500	1 529	77,3	74,9	-2,4	12,7
Petřvald	2 975	3 078	2 884	2 481	1 639	1 790	56,8	72,1	15,3	19,4
Rychvald	3 187	3 217	3 129	2 702	2 479	2 059	79,2	76,2	-3,0	16,0
Stonava	748	822	725	702	309	322	42,6	45,9	3,2	14,6
Těrlicko	1 880	1 967	1 847	1 706	1 515	1 277	82,0	74,9	-7,2	13,3
Okres Karviná	143 025	136 307	138 571	110 799	69 390	55 576	50,1	50,2	0,1	18,7

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 1.3. 2001, tab. č. 6, tab. č. 8 a ČSÚ, SLDB z 3.3. 1991, tab. OB1 a OB2

Pozn.: Vyjíždějící v % jsou vztaženi k počtu zaměstnaných bydlících v obci.

Analýza vyjížďky a dojížďky pro Český Těšín v roce 1991

Město Český Těšín se nachází na jihovýchodním okraji okrese Karviná. V roce 1991 sousedilo s dvěma městy Karviná² a Třinec. Základní ukazatele charakterizující pozici Českého Těšína naleznete v tab. č. 6.

² V roce 1991 k Českému Těšínu patřila i obec Chotěbuz, která leží mezi ním a městem Karvinou.

Tab. č. 6: Základní ukazatele a ukazatelé pracovního pohybu

Ukazatel	Označení	Počet	Relativní ukazatel	%	Výpočet
Počet obyvatel trvale bydlících	P	28 711			
EA trvale bydlících v obci	EA	13 892	Podíl EA	48,4	EA/P*100
Neměstnaní trvale bydlící v obci	N	408	Míra nezaměstnanosti	2,9	N/EA*100
Zaměstnaní trvale bydlící v obci	Z	13 484			
Vyjíždějící za prací	V	6 680	Míra vyjížděky	49,5	MV=V/Z*100
z toho v rámci okresu	Vo	4 177	Podíl vyjíždějících v rámci okresu	62,5	Vo/V*100
Dojíždějící za prací	D	3 069	Míra dojížděky	31,1	D/OPM*100
z toho v rámci okresu	Do	1 544	Podíl dojíždějících v rámci okresu	50,3	Do/D*100
Dojíždějící –Vyjíždějící	ΔD	-3 611			
Obsazeno pracovních míst	OPM	9 873	Míra obsaz. prac.míst trv. bydlícími	64,8	(Z-V)/OPM*100

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 3.3. 1991, tab. OB1 a OB2 tab. č. 702 a tab. č. 704.

V okrese Karviná byl z hlediska počtu obyvatel v roce 1991 Český Těšín čtvrtým největším městem. Míra vyjížděky 49,5% je spíše nižší, např. v porovnání s 61,3% u města Orlová, které je třetím největším městem v tomto okrese. Relativně malý podíl vyjížděky v rámci okresu je dán jeho polohou na hranici okresu. Do měst dojíždí menší počet pracujících než vyjíždí, proto ho nelze považovat za středisko. Míra obsazenosti pracovních míst trvale bydlícím obyvatelstvem je velice vysoká a ukazuje na relativní samostatnost místního trhu práce. Zcela uzavřený trh práce dosahuje u tohoto ukazatele hodnoty 100. Dalším důvodem proč nemůže být obec považována za střediskovou z hlediska trhu práce je, že nemá zázemí, ale více se této problematice budeme věnovat níže.

Pokud se podíváme na směr vyjíždění (viz tab. č. 7), tak vidíme, že hlavními centry vyjížděky jsou Karviná (12,5%), Třinec (11,8%) a Stonava (10,6%). Kromě míry vyjížděky je v tabulce i spádové pořadí, které slouží při vymezování pracovních mikroregionů. Největší počet dojíždějících byl z Třince. Lze tedy konstatovat, že Třinec, který leží v okrese Frýdek – Místek, působí na trh práce v Českém Těšíně v obou směrech, to vysvětluje nízkou hodnotu podílu vyjížděky i dojížděky v rámci okresu.

Tab. č. 7: Vyjížděkové a dojížděkové proudy nad 100 pracovníků v Českém Těšíně

Vyjíždějící za prací	Okres	Počet	%	Spádové pořadí	Dojíždějící za prací	Okres	Počet
Karviná	KI	1 682	12,5	1	Třinec	FM	668
Třinec	FM	1 588	11,8	2	Karviná	KI	585
Stonava	KI	1 431	10,6	3	Havířov	KI	479
Ostrava	OV	316	2,3	4	Těrlícko	KI	207
Havířov	KI	306	2,3	5	Jablůnkov	FM	109
Horní Suchá	KI	165	1,2	6			
Bohumín	KI	132	1,0	7			
Frýdek - Místek	FM	108	0,8	8			

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 3.3. 1991, tab. OB1 a OB2 tab. č. 702 a tab. č. 704.

Pozn.: Okres KI – Karviná, FM – Frýdek – Místek, OV – Ostrava-město

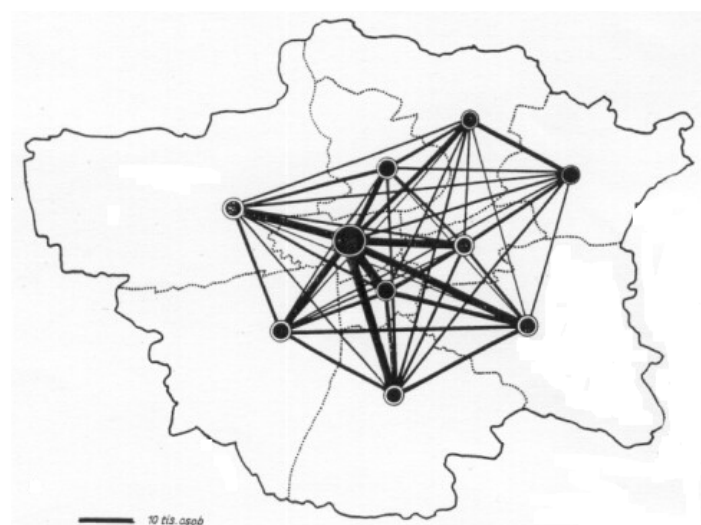
V případě znalosti jednotlivých dojížděkových proudů je možné připravit i kartografické analýzy interakcí, vyjádřených počty dojíždějících mezi jednotlivými sídly. Na ukázkou je uvedeno několik obrázků, dokumentujících možnosti vizualizace a následných analýz a interpretace.

V analýze dojíždění do Liberce a Frýdlantu se zkoumal přesah dojížděkových regionů (Murdych 1968). Obě města mají odlišný charakter, pokud jde o velikost a funkci v regionu. Liberec měl zhruba 10x větší počet obyvatel, avšak dojížděka do něho byla ve srovnání s Frýdlangem pouze asi 5x větší. Frýdlant byl tedy relativně významnějším dojížděkovým centrem. Na obr.P3-1 je znázorněna velikost dojížděky do obou center. Přitom dojížděka do Frýdlantu byla sledována prakticky celá (pouze asi 3% dojíždějících směřují vně vyznačené oblasti), kdežto u Liberce je znázorněna pouze dojížděka ze severní strany (ze zobrazeného území). Je vidět, že atraktivita Liberce zasahovala prakticky do celého Frýdlantského výběžku. Atraktivita Frýdlantu sice dosahovala k Liberci, ale z některých obcí sousedících s Libercem už nedojížděl do Frýdlantu žádný pracovník.

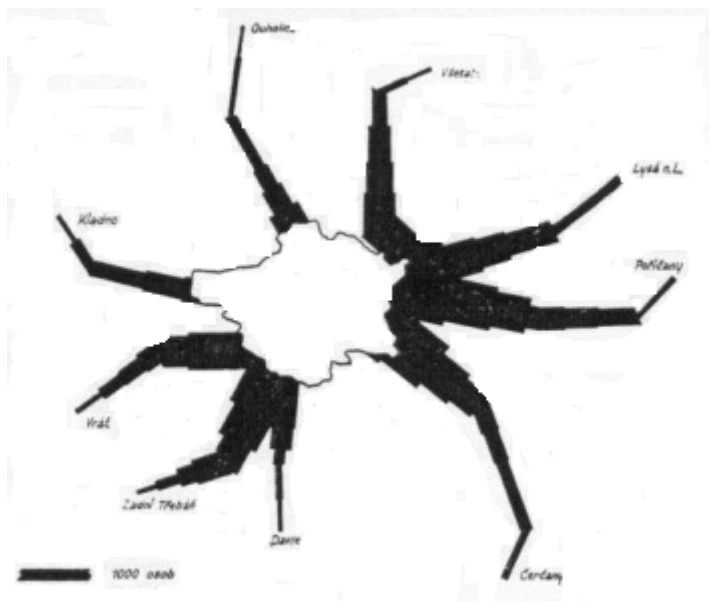
Obr. P3-1 Vyjádření absolutního množství dojíždějících do Liberce (bílé paprsky) a Frýdlantu (černé paprsky) na zkoumaném území (data SLDB 1961, převzato z Murdych 1968)

Obrázek P3-2 dokumentuje přepravní vztahy mezi pražskými obvody a význam centrálního obvodu z hlediska počtu pracovních míst (vyjádřeno černým terčem) i dopravní frekvence (síla spojnic).

Obr. P3-2 Intenzita meziobvodního pohybu za práci v Praze (data SLDB 1961, převzato z Murdych, 1967)

Analýza situace v dojížděce do zaměstnání v Praze (Murdych 1967, 1968) pak řešila i vymezení jistého funkčního okolí, rozmístění obyvatelstva a především dopravní proudy. Regionální rozdíly byly dokumentovány i pomocí kartogramů popisujících dojížděku do Prahy vlakem od jednotlivých stanic. Obrázek zobrazuje situaci jen pro vybrané stanice, nicméně dobře dokumentuje rozdíly a relativní poměry mezi jednotlivými směry dojížděky. Již v té době byla významná část dopravy přebírána autobusy, což se projevuje především právě na směru od Kladna. V dnešní době by tento rozdíl byl mnohem markantnější.

Obr. P3-3 Dojíždka za práci do Prahy po železnici od stanovených stanic (data SLDB 1961, převzato z Murdych, 1968)

Vymezení pracovních mikroregionů

Při vymezování pracovních regionů je nutné si uvědomit, že existuje určitá hierarchie u těchto regionů. Rozeznáváme tři základní úrovně:

1. Mikroregiony – územní celky v jejichž rámci jsou relativně uzavřeny nejintenzivnější regionální procesy, tj. především dojíždka za práci. Jedná se především o spádové území středisek obvodního významu.
2. Mezoregiony – odpovídají územně rozsáhlým celkům, kde hraje významnější roli denní dojíždka za práci, kterou lze klasifikovat jako přechodnou migraci.
3. Makroregiony – uzavřené územní celky na úrovni republik.

Nás zajímá především první úroveň, ale i ta je ovlivněná jádrem mezoregionu, kterým je v našem případě Ostrava. Při vymezování mikroregionu se je třeba, kromě územního rozsahu a intenzity prostorových vazeb (dojíždka), hodnotit i míru jeho přirozenosti.

Kritériem pro vymezení regionu, tzn. přiřazení obcí zázemí k určitému regionálnímu jádru, je převládající spád obce k tomuto jádru. Převládající spád je chápán v porovnání se spádem k ostatním individuálně posuzovaným regionálním jádrům.

Kritérium pro určení regionálního jádra je existence dostatečně velkého zázemí s převládajícím spádem k tomuto zázemí. Stanovení velikosti zázemí je velice problematické, protože jednotlivá jádra mají různě velká zázemí. (viz str. 62 -74, Hampl –Ježek – Kühnl, 1987)

Pracovní mikroregiony lze tedy charakterizovat jako region, jehož jádro si převládajícím způsobem podřizuje zázemí ve smyslu dojíždky za práci.

Postup regionalizace byl následující:

- 1) Identifikovat střediska mikroregionů. Za středisko byla v našem případě považována obec, ve které vyjíždka byla nižší než dojíždka do obce. Druhou podmínkou byl počet ekonomicky aktivních bydlících v obci větší než 5 000. O těchto podmínkách lze diskutovat. Je ale vhodné počkat až budou k dispozici údaje ze SLDB 2001.
- 2) Jednotlivé nestřediskové obce byly podle kritéria převládající vyjíždky přiřazeny k příslušným centrům dojíždky.

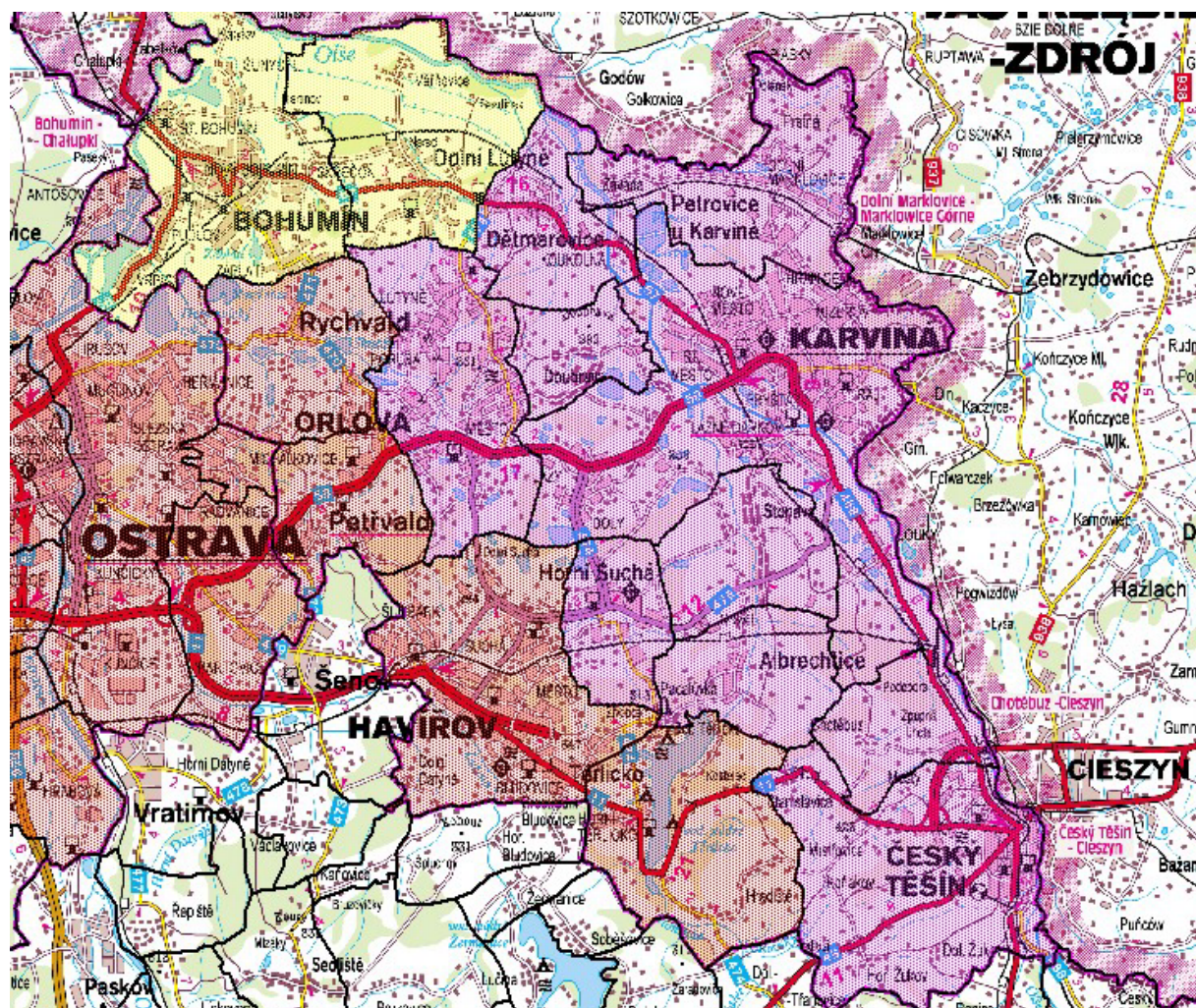
Tímto způsobem jsme získali pro okres Karviná tři střediska: město Karviná, Ostrava a Bohumín. Byl zohledněn i Třinec jako možné středisko pro Český Těšín, ale míra vyjíždky do Karviné byla o 0,7 % vyšší než vyjíždka do Třince, proto je Český Těšín ve spádové oblasti Karviné (viz tab. č. 8). Výjimkou bylo Těrlicko, které má nejvyšší míru vyjíždky do Havířova (17,9%) a druhou nejvyšší míru vyjíždky do Ostravy, proto bylo společně s Havířovem přiřazeno k Ostravě. Míru vyjíždky do

jednotlivých obcí a další ukazatele pracovního pohybu pro jednotlivé obce okresu Karviná naleznete v tabulce č. 9.

Tab. č. 8: Analýza spádových oblastí v okrese Karviná rok 1991

Název obce	Míra vyjíždky (MV)	Karviná	Ostrava	Bohumín	Třinec	Středisko
Dolní Lutyně	82,6	D	D	B		Bohumín
Těrlícko	82,0	C	C		D	Ostrava
Albrechtice	80,8	C	D			Karviná
Rychvald	79,2	D	B	B		Ostrava
Petrovice u Karviné	77,3	A		D		Karviná
Dětmárovice	72,2	B	D	C		Karviná
Doubrava	67,5	B	D	D		Karviná
Orlová	61,3	C	C	D		Karviná
Hoří m. Suchá	60,2	C	D			Karviná
Havířov	59,3	C	B			Ostrava
Petřvald	56,8	D	B			Ostrava
Český Těšín	49,5	C			C	Karviná
Stonava	42,6	B				Karviná

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 3.3. 1991.

Obr. P3-4 Vymezení spádových oblastí v okrese Karviná pro rok 1991

Rovněž bylo provedeno rozdělení obcí dle spádových oblastí pro jednotlivá střediska podle následující typologie:

- A. Obce s jednoznačnou orientací na středisko – MV nad 50%
- B. Obce s výraznou orientací na středisko - $MV \in <20\%;49,9\%>$
- C. Obce se střední úrovní sepětí se střediskem - $MV \in <8\%;19,9\%>$
- D. Obce s menší návazností na středisko - $MV \in <3,2\%;7,9\%>$
- E. Obce s volnou vazbou na středisko - $MV \in <1\%;3,1\%>$

Rozpětí typů B –D je stanoveno tak, že dolní hranice je vždy 2,5x menší než předcházející dolní hranice (viz Prokop – Kovář, 1987). V našem případě jsme z typologie vyřadili poslední typ E.

Příklady prostorové analýzy dojížděky do zaměstnání s využitím dat ze SLDB

Ze starší literatury je možno ukázat na několik příkladu provádění prostorové analýzy dojížděky do zaměstnání a využití kartografických nástrojů při studiu. Na základě SLDB z roku 1961 Z. Murdych prováděl demograficko-kartografickou analýzu pohybu za práci v Praze a okolí

4 Závěr

Na závěr bych chtěl podotknout, že se jedná pouze o stručný úvod do této diskutabilní problematiky regionalizace a doufám, že jsem Vás tímto neodradil od Vašeho dalšího zájmu o tuto oblast. Platí zde jedno staré dobré pravidlo, že spádové oblasti musí být určeny na základě přirozených vazeb, a proto při vymezování hrají důležitou roli i znalosti expertů, to znamená i Vaše znalosti. Pro zájemce doporučuji níže uvedenou literaturu s malým upozorněním: u knih, kde je jedním z autorů Martin Hampl si na zvládnutí jejich náplně nechte dostatečně velký prostor. Knihy jsou zajímavé, ale pochopení jejich obsahu je docela obtížné.

Literatura

- Hampl, M.- Ježek, J. – Kühnl, K. Sociálněgeografická regionalizace ČSR. 2. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta University Karlovy, 1983.
- Hampl, M.- Gradavský, V. – Kühnl, K. Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Praha: Universita Karlova, 1987.
- Murdych, Z.. Demograficko-kartografická analýza pohybu za práci v Praze a okolí. 1.část. Demografie, č.4, ročník 9, 1967, s. 333-342.
- Murdych, Z.. Demograficko-kartografická analýza pohybu za práci v Praze a okolí. 2.část. Demografie, č.1, ročník 10, 1968, s. 33-46.
- Murdych, Z.. K otázce kartografických metod studia areálů dojížděky. Demografie, č.3, ročník 11, 1969, s. 245-253.
- Prokop, R. – Kovář, J. Pracovní diferenciací pracovní přitažlivosti Ostravy. Slezský sborník. 1987. č. 85. s. 3-22.

Tabulka č. 9. Míra vyjížd'ky do jednotlivých obcí a další ukazatele pracovního pohybu.

Obce vyjížd'ky	P	EA	D-V	Z	OPM	Míra OPM	Míra vyjížd'ky	Obce dojížd'ky													
								Karviná	Stonava	Ostrava	Bohumín	Orlová	Havířov	Český Těšín	Třinec	Doubrava	Dětmarovice	Dolní Lutyně	Horní Suchá	Petřvald	
Dolní Lutyně	4 469	2 128	-1 514	2 087	614	53,7	82,6	7,0	0,9	3,6	43,9	8,2	0,7	0,3		7,0	5,5			0,7	
Těrlicko	3 874	1 847	-1 365	1 814	482	62,0	82,0	10,9	8,8	13,9		1,8	17,5	11,2	3,6	0,6			7,7	0,6	
Albrechtice	3 904	1 784	-1 232	1 750	552	55,8	80,8	19,1	29,5	5,0		0,8	11,1	4,5					5,6		
Rychvald	6 645	3 129	-1 768	3 071	1 361	43,5	79,2	4,6	1,2	31,4	20,9	11,9	1,4	0,1		1,2	0,7	0,4		3,3	
Petrovice u Karviné	4 092	1 940	-925	1 877	1 015	37,1	77,3	54,4	3,4	1,8	8,0	1,7	1,2	0,4		1,3	3,1				
Dětmarovice	3 526	1 657	330	1 630	1 987	21,8	72,2	21,1	1,3	5,1	18,7	8,4	1,4	0,8		7,6		3,2			
Doubrava	1 812	719	2 883	699	3 602	5,9	67,5	34,5	1,7	4,0	3,8	10,6	2,5				3,9				
Orlová	36 339	17 595	-6 178	17 009	11 417	54,6	61,3	13,6	2,0	11,4	7,0		4,8	0,4		9,8	3,4	0,4	0,6	3,0	
Horní Suchá	4 315	1 845	2 197	1 775	4 042	16,5	60,2	16,9	15,1	6,7	0,6	1,4	12,8	2,2							
Havířov	86 297	42 991	-20 357	41 596	22 634	71,1	59,3	8,4	4,7	24,7	0,6	5,0		1,1	0,2	0,5	0,3		4,3	3,3	
Petřvald	6 769	2 884	1 854	2 793	4 738	24,4	56,8	7,5	1,2	24,2	1,2	11,8	5,0	0,2		0,8			0,6		
Český Těšín	28 711	13 484	-3 611	13 076	9 873	64,8	49,5	12,5	10,6	2,3	1,0	0,5	2,3		11,8	0,3	0,3		1,2		
Stonava	1 714	725	8 345	702	9 070	4,3	42,6	24,7		1,8	1,7		4,4	2,9					3,4		
Karviná	68 405	33 817	5 244	32 555	39 061	56,0	31,6		7,9	3,7	2,3	2,9	2,4	1,7	0,3	2,3	1,0	0,1	1,4	1,4	
Bohumín	23 686	12 026	3 720	11 683	15 746	59,6	19,2	2,3	0,1	9,6		1,6	0,4	0,1		0,9	0,5	0,5	0,1	0,4	

Zdroj: ČSÚ, SLDB z 3.3. 1991, tab. OB1 a OB2 tab. č. 702 a tab. č. 704.

Pozn.: U dojížd'kových obcí nejsou zahrnuty obce: Albrechtice, Rychvald, Těrlicko, Petrovice u Karviné, protože do těchto obcí je míra vyjížd'ky z ostatních obcí na velice nízké úrovni, pohybovala se v intervalu <0;2,1>.

Typologie obcí ve spádových vazbách (dle Prokop – Kovář, 1987):

Označení	Typ	Interval
54,4	A	<50%;100%>
21,1	B	<20%;49,9%>
14,5	C	<8%;19,9%>
4,6	D	<3,2%;7,9%>